

Допустим ли е иск за вреди, причинени на акционер от действия на управителния орган на акционерното дружество?

Ивайло Костов¹²

В българската правен ред е предвидена система от механизми, които осигуряват искова защита на дружеството от действия на неговите органи. Искът по чл. 71 от Търговския закон защитава правото на членство, когато то е нарушено от органи на дружеството. Чрез искът по чл. 74 от ТЗ акционерът може да отмени незаконосъобразно решение на общото събрание на акционерите. В случаите, когато общото събрание е взело едно нищожно решение по критериите, установени в ТЗ или в друг, специален закон, акционерът може да поиска прогласяване на неговата нищожност. В действащото законодателство е предвидена възможност миноритарен акционер да предяви иск за търсене на отговорност на членовете на управителните и надзорните органи за вреди, причинени на дружеството (чл. 240а от ТЗ).

Съгласно чл. 118, ал. 2, т. 1 от Закона за публичното предлагане на ценни книжа акционерите в публично дружество имат възможността да предявят иск за обезщетение за вреди, причинени на дружеството от действия и бездействия на членовете на управителните и контролните органи. Член 118а от ЗППЦК предвижда солидарна отговорност за лицата, които контролират публичното дружество, ако чрез влиянието си в дружеството са склонили член на управителните или надзорните органи да действа или да се въздържа от действие не в интерес на дружеството, като нормата на чл. 118, ал. 2, т. 1 от ЗППЦК се прилага съответно. По исковете по чл. 240а от ТЗ и чл. 118, ал. 2, т. 1 от ЗППЦК активна процесуална легитимация имат акционери, които притежават минимална част от капитала на дружеството - десет на сто от капитала на обикновеното акционерно дружество и пет на сто от капитала на публичното дружество.³ Целта на системата от искове е да се гарантира законосъобразността на взетите решения и да се осигури процесуална защита на дружеството за причинените

¹ Асистент по граждански процес в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“

² Част от изводите в тази статия са плод на съвместна работа с гл.ас. Виктор Токушев, за което му благодаря.

³ Подробно за косвените искове виж Касабова, К., Защита на акционерите в обикновено и публично търговско дружество, ИК „Труд и право“, С. 2010, с. 137 и сл. и цитираните там публикации

вреди от действия или бездействия на управителните и надзорните органи, както и от лицата, които упражняват контрол върху тях.

Извън отговорността за вреди, причинени на дружеството от неговите управителни и надзорни органи, се поставят няколко основни въпроса по отношение на защитата на акционерите на дружеството. Възможно ли е чрез свои действия или бездействия управителните и надзорни органи на дружеството да причинят вреди пряко на акционерите на дружеството? Какъв е характерът на отговорността? Чрез кой иск акционерите могат да търсят защита за причинените вреди? Ограниченият обем на изследването неминуемо ще доведе до маркиране на част от отговорите на тези въпроси, но ми се струва, че извеждането на еднозначни отговори има сериозно практическо значение и заслужава внимание. В основата на изследването е постановена съдебна практика по отношение на иск за вреди, причинени на акционерите на публично дружество от действия на управителния му орган, но изводите са валидни въобще за акционерното дружество.

В правната теория е разглеждан въпросът дали акционерите могат да търпят преки вреди от действия или бездействия на членовете на съветите⁴. Излагат се аргументи, че искът по чл. 240а от ТЗ е единствената възможност за акционерите да търсят вреди от действия или бездействия на членовете на съветите на акционерното дружество, като те действат като процесуален субституент на самото дружество, което е претърпяло вредата. Смятам, че тази аргументация е валидна и по отношение на иска по чл. 118, ал. 2 т. 2 от ЗППЦК. Няма съмнение, че без наличието на специална законова разпоредба, която да легитимира акционерите да водят иск за вреди, причинени на дружеството, и при наличието на забраната на чл. 26, ал. 2 от ГПК, акционерите не биха могли да предявят по съдебен ред чужди права. В подкрепа на тезата си, авторът изтъква, че включването на иска по чл. 240а от ТЗ в системата от механизми за защита е наложително, тъй като акционерът не търпи непосредствени вреди от действия или бездействия на членовете на съветите.

Струва ми се, че подобен обобщаващ извод е неточен. Дали акционерът е претърпял преки вреди от действия на членовете на съветите е въпрос на конкретната преценка съобразно наличието и доказването на елементите на фактическия състав на

⁴ Пак там, с. 141

гражданската отговорност във всеки отделен случай. Исковете по чл. 240а от ТЗ и чл. 118, ал. 2, т. 1 от ЗППЦК предоставят възможност на малцинството в капитала на дружеството да търси отговорност на членовете на съветите за вреди, причинени на дружеството (чл. 240а от ТЗ) или да претендира обезщетяване на вредите, причинени на публичното дружество (чл. 118, ал. 1, т. 2 от ЗППЦК), но това съвсем не означава изначално да се изключи възможността за пряко увреждане на акционер, най-често от действия на членовете на управителния орган.

Видът на отговорността на членовете на управителните органи на капиталовите дружества за вреди, причинени на дружеството, е била обект на специално внимание от правната теория⁵. С оглед на действащата правна регламентация и при нормативното изискване отношенията между дружеството и управителя на дружеството с ограничена отговорност (чл. 141, ал. 7 от ТЗ), съответно членовете на съветите на акционерното дружество (чл. 241, ал. 6, чл. 242, ал. 6 и чл. 244, ал. 7 от ТЗ) да се уреждат с договор за възлагане на управлението в писмена форма се смята, че отговорността е договорна⁶. Освен наличието на писмен договор, сключен между дружеството и отделния член на съвет, като основен аргумент за договорния характер на отговорността се посочва изискването за предоставяне на гаранция съгласно чл. 240, ал. 1 от ТЗ и предвидената солидарна отговорност на членовете на съветите за вредите, които виновно са причинени на дружеството. Според друго становище отговорността на членовете на съветите е особена форма на гражданска отговорност, която се отличава от договорната и деликтната отговорност, и е самостоятелен правен институт на търговското право⁷. Всяко от тези виждания има своята аргументация и основание. Дали ще приемем тезата, че отговорността е договорна, или тя представлява някаква специална, *sui generis* отговорност, не променя извода, че съгласно действащата правна уредба отговорността на членовете на съветите за вредите, които са причинили на дружеството, не е деликтна.

⁵ За различните становища относно вида на отговорността на управителните органи в капиталовите дружества виж Даскалов, В., Отговорността на членовете на управителните органи на капиталовите дружества за вреди, причинени на дружеството – договорна или деликтна?, сп. Търговско право, № 3/2008, с. 36-37

⁶ Йосифова, Т., Деликтна ли е отговорността на членовете на управителния съвет на акционерно дружество за причинени на последното вреди?, сп. Пазар и право, бр. 8/2006, с. 7

⁷ Даскалов, В., Отговорността на членовете на управителните органи на капиталовите дружества за вреди, причинени на дружеството – договорна или деликтна?, сп. Търговско право, № 4/2008, с. 40

Какъв е видът на отговорността на членовете на съветите за вреди, причинени пряко на акционерите на дружеството? Съгласно общоприетата теоретична постановка, при договорната отговорност неблагоприятните последици в сферата на увреденото лице се дължат на неосъществяването на очаквана и дължима промяна и задължението за обезщетяване възниква след неизпълнението на едно предходно облигационно задължение⁸. Напротив, при деликтната отговорност е накърнен негативния интерес на увредения, който се изразява в интерес от липса на промяна на съществуващото към момента на увреждането положение⁹, и не е налице предходно задължение. За разлика от хипотезата, при която вредите са причинени на дружеството, където може да бъде отграничена предходна правна връзка между членовете на съвета и дружеството, между член на съвета и акционер подобна връзка трудно може да бъде изведена. Макар, че в общия случай увреждащите действия ще засегнат дружеството, било като пряко или непряко намаляване на имуществото му, било като накърняване на репутацията му, не са изключени хипотези, при които чрез извършени действия от членовете на съвета се уврежда пряко отделния акционер. При публичното дружество най-често вредата ще се изразява в намаляването на пазарната цена на акциите, които притежава акционерът. Ето защо смятам, че ако е налице увреждане на акционер от действия на управителните органи на публично или обикновено акционерно дружество, е налице деликтна отговорност.

В действащото законодателство няма предвидена специална уредба, която да регламентира отговорността на членовете на съвета за вреди, причинени на отделния акционер. Не е предвиден и специален иск, който да осигурява защита по исков път. Всъщност уреждането на подобен иск в защитната система от норми, свързани с непозволеното увреждане, не е нужно, предвид обстоятелството, че чл. 45 от ЗЗД урежда общата забрана никой да не вреди с действията си на трети лица.

Софийски градски съд е имал възможността да се произнесе по предявен иск за вреди, причинени на акционер на публично дружество от действия на членове на управителния му съвет¹⁰. С нарочно определение в съответствие с изискванията на чл. 140, ал. 1 от ГПК съдът е приел за разглеждане исковата молба, като е преценил, че тя е

⁸ Калайджиев, А., Облигационно право. Обща част., Сиби, 2001, с. 339

⁹ Пак там, с. 340

¹⁰ Решение № 843/07.09.2010 г. по т.д. № 1905/2008 г. на СГС, ТО

редовна и че в нея ясно са формулирани фактически твърдения, които представляват основанието на иска, и петитум, и в доклада по делото е квалифицирал исковете по чл. 45 и чл. 49 от ЗЗД, тъй като сред членовете на съвета има и юридически лица. С решението исковете срещу членовете на съвета са отхвърлени като неоснователни, като аргументите по същество остават извън целта на това изследване. В мотивите на решението си обаче съдът отбелязва, че „липсва правна възможност при така създадената правна уредба на акционерното дружество, на някакво основание управителният съвет пряко да отговаря за пропуснатите ползи на ищеца.“ Сама по себе си подобна формулировка поставя въпроса защо след като съдът приема, че българското право не предвижда възможност по исков път акционер да претендира вреди от действия на членовете на съвета, е постановен отхвърлителен диспозитив след подробното разглеждане на фактическия състав на твърдяното от ищеца неправомерно увреждане, а делото не е прекратено поради недопустимостта на исковете.

Въззивният съд по делото се е произнесъл с решение, с което е обезсилил решението на Софийски градски съд с мотива, че първоинстанционният съд се е произнесъл по недопустим иск¹¹. Съставът на Софийски апелативен съд, който се е произнесъл по делото е аргументирал недопустимостта на иска с обстоятелството, че за ищеца съществувала възможност да „търси отговорност чрез предявяване на специалния деривативен иск по чл. 240а от ТЗ, която норма като специална дерогира приложението на чл. 45 от ЗЗД.“ В допълнение се отбелязва, че ищецът е могъл да защити правата си, като отмени незаконосъобразното решение на управителния съвет, от които са причинени вредите, по реда на чл. 74 от ТЗ.

Постановеният от въззивната инстанция съдебен акт разрешава проблема, породен от решението на първоинстанционния съд, но повдига нови въпроси. Както отбелязах по-горе, косвеният иск по чл. 240а от ТЗ овластява акционерът, в процесуалната роля на процесуален субституент, да предяви иск за отговорността на членовете на съветите за вредите, причинени на дружеството. За вредите, причинени пряко на акционера, ако има такива и бъдат доказани, този процесуален ред е неприложим. От друга страна, искът по чл. 74 от ТЗ също не осигурява каквато и да било защита на акционера от

¹¹ Решение № 976/16.16.2011 г. по т.д. № 594/2010 г. на САС, ТО, невлязло в сила

действия на членовете на управителния съвет предвид разграничението между исковите по чл. 71 от ТЗ и чл. 74 от ТЗ, което се прави в Тълкувателно решение №1/2002 на ОСГК на ВКС, според което по чл. 74 от ТЗ могат да се отменят само решения на общото събрание на дружеството.

Аргументацията, изложена в двете съдебни решения, влиза в сериозно противоречие със задължението на съда за защита и съдействие, уредено в чл. 2 от ГПК. Няма съмнение, че иск за присъждане на обезщетение за вреди представлява търсена защита на имуществени права. При условие, че исковите по чл. 240а от ТЗ и чл. 118, ал. 2, т. 1 от ЗППЦК са неприложими по отношение на преките вреди, причинени на акционера от членовете на съвета, единствената правна възможност за акционера е да предяви претенцията си, а съдът да я квалифицира по чл. 45 от ЗЗД.

Изложените съображения представляват опит за повдигане на дискусия по поставените въпроси. Ако Върховният касационен съд при произнасянето си по обжалваното въззивно решение го потвърди, ще се окаже, че искова защита на акционера за вреди, които са му причинени от действия на управителния орган, е изключена. В такъв случай би следвало да се обсъди възможността за законодателна промяна, която изрично да предвиди отделен иск на акционера срещу членовете на съветите, когато той в лично качество е претърпял вреди от техни действия. За да се избегне установяването на противоречива практика ми се струва, че изменение на Търговския закон в тази посока е необходимо.